Президент НАМН України академік В. І. ЦИМБАЛЮК

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МЕДИЧНИХ НАУК УКРАЇНИ — 30 РОКІВ НА ВАРТІ ЗДОРОВ'Я НАРОДУ УКРАЇНИ. ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ

24 лютого 1993 року Національній академії медичних наук України виповнилося 30 років від дня її заснування, коли Президентом України був підписаний Указ про її створення в незалежній Україні. Цей Ювілей випав на непростий період військової російської агресії в Україні, що суттєво змінило пріоритетні напрями діяльності наукових установ НАМН України.

В інститутах Національної академії медичних наук України з перших днів російсько-української війни оперують і рятують бійців з важкими пораненнями і травмами, навіть таких, які за стандартами медицини вважалися безнадійними. Таку складну роботу можуть виконувати високопрофесійні лікарі у спеціалізованих високотехнологічних клініках. Відновлення здоров'я, повернення до нормального життя потребує багато зусиль і ресурсів. Для того, щоб упоратися з викликами воєнного часу, були створені центри і відділення різного профілю. У ДУ «Національний інститут серцево-судинної хірургії імені М. М. Амосова НАМН України» успішно працює відділення військової хірургії серця та магістральних судин. Гарних результатів досягають у відділенні шоку, травми і військово-польової хірургії ДУ «Інститут загальної та невідкладної хірургії імені В. Т. Зайцева НАМН України». У Києві в ДУ «Інститут травматології та ортопедії НАМНУ України» створено відділення важкої поліструктурної травми, а в харківському ДУ «Інститут патології хребта та суглобів ім. проф. М. І. Ситенка НАМНУ України» лікують поранених у відділенні бойової травми. Список можна продовжувати, бо кожен Інститут долучився до цієї важливої справи. Клініки Інститутів приймають і поранених бійців, яким потрібна високоспеціалізована допомога, і цивільних. Особлива увага й підтримка приділяється тим, хто переніс жахіття окупації, постраждав від обстрілів.

Свого часу, після подій 2014 року, НАМН України виступила ініціатором та розробником воєнно-медичної доктрини України, затвердженої постановою Кабінету Міністрів. Об'єднання зусиль військової та цивільної охорони здоров'я в єдиний медичний простір дає хороші результати. За офіційними даними, близько 80 % поранених отримують належну медичну допомогу впродовж так званої золотої години, що дає змогу не лише врятувати життя, а й зберегти здоров'я та працездатність. Понад 75 % поранених і хворих військових після лікування повертаються до строю.

Не обійшла війна стороною і самі заклади НАМН України — найбільше ударів вона завдала харківським інститутам під час безкінечних обстрілів міста. Там були розбиті дахи і стіни, інженерні комунікації, вибиті сотні вікон і дверей, зруйновані палати та операційні. Багато співробітників НАМН України залишилися без даху над головою, бо ворог знищив їхні квартири, приватні будинки, усе майно, але роботу в клініках не припиняли.

Один із флагманів української науки і медицини Інститут загальної та невідкладної хірургії імені В. Т. Зайцева давно працює у прифронтових умовах – перших поранених бійців сюди доставили з передової ще у 2014 році. Колектив Інституту проводить колосальну роботу. Ні обстріли, ні відключення електро-

енергії, ні перебої з водою не стали на заваді, і навіть тоді, коли на територію Інституту впала бомба та застрягла в землі поряд з лікувальним корпусом, хоча і не вибухнула, але біда могла статися будь-якої миті. Про це було відомо лікарям, але хірургічні бригади проводили операції, тривала напружена робота в реанімації, палатах, приймальному відділенні, наче нічого й не відбулося.

Науковці проводять багато досліджень, які стосуються мінно-вибухових поранень, бойових травм серцево-судинної системи. Вони розробили й упровадили нові методи та пристрої для визначення та контролю повноти видалення сторонніх тіл із м'яких тканин. Це є дуже важливим, адже бійці зазнають множинних осколкових поранень, а всі осколки, до найдрібнішого, потрібно дістати. Крім того, є непростою задачею зробити і так, щоб ранові канали гоїлися без запальних процесів і ускладнень. Тому хірурги розробили спеціальний спосіб ревізії ранового каналу — мобільний лазерний пристрій для опромінювання глибоких ранових каналів і порожнин. Усе це допомагає успішно проводити складні операції, значно пришвидшує загоєння ран та одужання.

Харківські медики зробили внесок в історію хірургії серця ще в далекому 1897 році, коли ординарний професор Харківського медичного університету А. Г. Подрєз першим у світі здійснив успішне хірургічне втручання з видалення з серця стороннього тіла після сліпого вогнепального поранення револьверною кулею, водночас запропонувавши оригінальний оперативний доступ до серця. У підручниках пишуть, що поранене серце дуже складно врятувати. Проте науковці Інституту загальної та невідкладної хірургії імені В. Т. Зайцева довели, що є методи, які дають змогу швидко діагностувати такі випадки (на рахунку кожна секунда) і проводити оперативні втручання, що рятують пацієнтів. Завдяки науковим розробкам і високій професійній майстерності співробітники Інституту досягли високих результатів: тут провели понад 400 операцій у разі бойових поранень серця та великих судин — 34 з них були унікальними, бо осколки травмували внутрішні структури серця.

Сьогодні НАМН України об'єднує 34 бюджетні наукові установи в 5 регіонах України. Науковці цих закладів докладають максимум зусиль, працюючи на перемогу. В Інституті патології хребта та суглобів ім. М. І. Ситенка (Харків) створили за допомогою 3D-друку індивідуальні імпланти з полілактиду і титану для заміщення кісткових дефектів. Науковці працюють над удосконаленням тактики лікування та реабілітації пацієнтів із травматичними, бойовими ушкодженнями довгих кісток, що є актуальним в умовах війни.

Фахівці ДУ «Інститут стоматології та щелепно-лицьової хірургії» (Одеса) надають високоспеціалізовану допомогу пацієнтам, які зазнали вогнепальних уражень, важких травм під завалами, мають складні дефекти щелепно-лицьової ділянки. В Інституті розробляють і впроваджують нові методи лікування та проводять реабілітацію.

Великий потік пацієнтів приймає Інститут травматології та ортопедії (Київ). Тут не лише оперують поранених бійців, а й здійснюють трансплантації великих комплексів тканин, що дає ефективно замістити значні вогнепальні дефекти і в рази скоротити тривалість лікування. Науковці розробили систему етапного лікування вогнепальних поранень плечового суглоба, працюють над удосконаленням ендопротезів вітчизняного виробництва із застосуванням кераміки та метал-металевої пари тертя.

Висококваліфіковані фахівці ДУ «Інститут очних хвороб і тканинної терапії імені В. П. Філатова НАМН України» (Одеса) накопичили великий досвід роботи з вогнепальними пораненнями. Вони проводять високотехнологічні операції, завдяки чому вдалося врятувати й зберегти зір після поранень понад 500 військовослужбовцям.

ДУ «Інститут отоларингології ім. проф. О. С. Коломійченка НАМН України» (Київ) приймає пацієнтів з бойовою акуботравмою. Застосовуючи новітні методи лікування, фахівцям вдалось відновити й зберегти слух понад 900 військовослужбовцям. Важливо пам'ятати, що в разі таких травм велике значення має час: чим раніше пацієнт звертається за допомогою, то ліпшим буде результат.

Хворих із важкою серцево-судинною патологією, яким потрібна саме високоспеціалізована допомога, цілодобово приймає Національний інститут серцево-судинної хірургії ім. М. М. Амосова (Київ).

За останні 8 місяців до приймального відділення було доправлено понад 1700 пацієнтів. Із них більше як тисяча потребувала екстреної допомоги, їх госпіталізовано. Їхні діагнози такі, що потребують високоспеціалізованої допомоги: гострий коронарний синдром, порушення ритму серця, розшаровуюча аневризма та інші. Співробітники Інституту організовуть майстер-класи для колег з обласних лікарень, консультують, допомагають відкривати кардіохірургічні центри у великих і малих містах, щоб медична допомога була доступною. Важко уявити, які людські потоки пройшли через центральний київський залізничний вокзал з першого дня війни. Фахівці Інституту доклали всіх зусиль, щоб там запрацював кардіоло-

гічний центр для пасажирів Української залізниці. Щоб отримати консультацію або зробити операцію на серці, не обов'язково їхати до столиці. Високоспеціалізовану кардіохірургічну допомогу надають на базах лікарень у багатьох містах, зокрема Івано-Франківську, Рівному, Полтаві, Вінниці, Одесі, Тернополі, Дрогобичі, Павлограді та інших. За останніми даними, уже прооперовано понад 620 хворих — місцевих жителів і переселенців з інших областей, які змушені були втікати з дому через бойові дії.

Науковці кількох інститутів — Національного інституту серцево-судинної хірургії ім. М. М. Амосова, Інституту загальної та невідкладної хірургії імені В. Т. Зайцева та Національного інституту хірургії та трансплантології імені О. О. Шалімова разом із військовими медиками працювали над створенням хірургічних магнітних інструментів, які потрібні для лікування поранених. Дослідження були успішними. Спеціальні магнітні інструменти активно застосовують, із їхньою допомогою вже прооперовано багато пацієнтів з бойовою травмою та її наслідками, зокрема в разі ураження грудної клітини та серця.

Низький уклін усім співробітникам інститутів НАМН України за те, що в таких складних умовах вони рятують життя людей.

Зараз багато йде розмов щодо необхідності перебудови структури НАМН України, приводячи приклади досвіду інших країн, зокрема США, в організації державного сегменту медичної науки. Насправді, їхня система національних інститутів здоров'я близька до НАМН України. Функції їхні мало відрізняються від функцій інститутів НАМН України. Функціонування мережі наукових установ НАМН України може слугувати прикладом комплексної організації проведення не тільки наукових досліджень, а й надання спеціалізованої, високотехнологічної медичної допомоги. Тому немає необхідності для суттєвого змінення форми існування Національної академії медичних наук, а багато важливішим є наповнення її сучасним змістом. Головною рушійною силою в будь-якій галузі, зокрема в охороні і збереженні здоров'я населення, є наука. Медична практика не може існувати та бути ефективною без сучасного наукового забезпечення. Найефективніше медична наука може розвиватися в наукових колективах. Без наукових колективів, без науковців та відповідно обладнаних робочих місць не можливо розвивати сучасні наукові напрями, зберігати і створювати нові наукові школи. Усе це потребує достатнього фінансування, особливо на питання наукових розробок у галузі військової медицини. Саме тому, нещодавно, при Президії НАМН України було створено Відділ військової медицини на чолі з віцепрезидентом НАМН України генерал-майором медичної служби, академіком НАМН України І. А. Луріним.

Упродовж 30 років існування НАМН України пріоритетним напрямом діяльності її наукових установ було і залишається здійснення фундаментальних і прикладних досліджень у галузі медицини та впровадження отриманих результатів у практичну діяльність як власних клінічних баз, так і закладів охорони здоров'я України. Створення та трансфер нових способів, методів і технологій діагностики, лікування та профілактики найрозповсюдженіших захворювань людини (зокрема нових лікарських засобів, медичної техніки та виробів медичного призначення) є однією з найважливіших складових діяльності НАМН України з реалізації інноваційної політики держави в галузі охорони здоров'я. Відповідно до існуючих економічних умов важливим є також використання світових досягнень з виходом на власні передові концепції, теорії, методології та технології, які мають забезпечити авангардне положення вітчизняної медичної науки. Слід зазначити, що на розвиток медичної науки суттєвий вплив мала «медична революція» останніх років у ряді наукоємних областей — у першу чергу в молекулярній біології, нанобіотехнологіях, молекулярній генетиці, інформаційних технологіях. Це сприяло значному переоснащенню методичної бази наукових досліджень, переосмисленню ідеології та наукових основ проблем теоретичної і клінічної медицини. Найперспективнішими напрямами сьогодні є біоінформатика, системна біологія, протеоміка, постгеномні дослідження, клітинні технології. Слід очікувати на можливі прориви й відкриття в області квантової фізики функціонування клітин, передбачається зростання обсягів досліджень в області створення нових лікарських засобів, що особливо важливо для країни, яка залежить від імпорту ліків.

Діяльність НАМН України, її установ сприяє всебічному розвитку фундаментальних і прикладних наукових досліджень з медико-біологічних проблем, забезпечує активну участь у науково-медичному супроводженні обороноздатності держави, широке впровадження наукових розробок у військову медицину, розвиток міжнародних наукових і науково-медичних зв'язків, забезпечення активної участі науковців НАМН України в європейських програмах, удосконалення нормативно-правової бази наукової та науково-медичної діяльності в країні. Нині у суспільстві все більше говориться про інноваційну модель розвитку науки, коли повністю завершується цикл «ідея — наукова

розробка — впровадження». Треба сказати про те, що в Національній академії медичних наук України ця модель вже давно діє, бо більшість наукових розробок закінчуються створенням нових або вдосконаленням існуючих методів діагностики лікування чи профілактики хвороб людини, які впроваджуються в установах НАМН України і включаються до стандартів лікування. Науковці Академії мають суттєві досягнення у вирішенні проблем серцево-судинної хірургії, загальної хірургії, нейрохірургії, інфекційних захворювань проблем внутрішніх хвороб, ендокринних захворювань, онкології, очних хвороб, хвороб ЛОР-органів, ортопедії та травматології. Важливим напрямом наукових досліджень є з'ясування ролі оточуючого середовища і умов праці на розвиток захворювань. Однією з найактуальніших проблем охорони здоров'я населення України є покращання здоров'я жінок і дітей усіх вікових груп.

Постійно розширюється міжнародне наукове та науково-медичне співробітництво НАМН України, оновлюється договірна база, яка забезпечує співробітництво академічних установ із зарубіжними та міжнародними науковими центрами. Провідні вчені НАМН України постійно обираються до керівних органів міжнародних наукових товариств та асоціацій. Міжнародна наукова спільнота високо оцінює досвід установ НАМН України з проблем радіаційної медицини, з мінімізації медичних наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Результати цих досліджень надали підстави для зміни міжнародних нормативів і стандартів. Цей напрям набув особливого значення після аварії на Фукусімі.

Учені НАМН України обмінюються досвідом і співпрацюють з науковцями Японії, Південної Кореї та ін. Отже, сьогодні існування НАМН України є визначним фактором, що впливає на розвиток медичної науки та охорони здоров'я.

Академія ефективно виконує роль найвищої наукової установи в галузі медицини, учені НАМН України здатні вирішувати складні та важливі завдання, що спрямовані на збереження здоров'я громадян України і рятування їхнього життя в тяжких умовах воєнного стану, а також розвивати і впроваджувати високі медичні технології лікування найтяжкіших захворювань і травм. У науковців-медиків — свій фронт, своя передова. Кожен боронить Україну так, як може: хтось зі зброєю в руках, а хтось — зі скальпелем. А всі разом, як писав Олександр Довженко, «ми б'ємося за те, чому немає ціни в усьому світі, — за Батьківщину».

Тому, хочу ще раз подякувати нашим ученим, а особливо лікарям хірургічного профілю за їхню невтомну працю та побажати міцного здоров'я, творчої наснаги, нових наукових досягнень, а головне — витримки та скорішої Перемоги!